

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA MILLIY QADRIYATLAR
ASOSIDA TARBIYA BERISH**

Xayrullayeva Shahnozabonu Xoshim Qizi

Toshkent Kimyo xalqaro unversiteti

Samarqand filiali 4-kurs talabasi

Gmail yozish kerak

Annatsiya: *Maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida milliy qadriyatlarga hurmatni shakllantirishning pedagogik va metodik yondashuvlari ko'rib chiqilgan. Globallashuv sharoitida milliy o'zlik va axloqiy mas'uliyatni rivojlantirishning dolzarbligi ta'kidlangan. Tadqiqotda samarali metodlar — ta'lim mazmuni, interfaol faoliyatlar, loyiha asosidagi mashg'ulotlar va o'qituvchi oila hamkorligi orqali o'quvchilarda Vatanparvarlik, o'zlikni anglash va ijtimoiy faollikni shakllantirish ko'rsatib o'tilgan. Maqolada o'zbek xalqiga xos eng nozik va ulug'vor tushunchalardan biri bo'lgan milliy qadriyat va urf-odatlar tarixiga nazar solish bilan bir qatorda, ularning jamiyat hayotidagi o'rni va ahamiyati to'g'risida ham fikr yuritadi. Ajdodlar va tarixiy ibratomuz adabiyotlarni o'rganish natijasida olingan ma'lumotlarga asaslangan holda, aynan boshlang'ich sinf o'quvchilarida milliy qadriyatga nisbatan hurmatni shakllantirish, ular onggiga milliy qadriyat tushunchasini singdirish haqidagi tavsiyalar berildi.*

Kalit so'zlar: *Boshlang'ich sinf, milliy qadriyatlar, tarbiya, Vatanparvarlik, axloqiy mas'uliyat, pedagogik metodlar, ijtimoiy faollik, o'zbek xalqi, boshlang'ich sinf o'quvchisi, komil inson, qadriyatlarni asrab-avaylash, odobnoma, ibratnoma.*

Abstract: *The article considers pedagogical and methodological approaches to the formation of respect for national values in primary school students. The relevance of developing national identity and moral responsibility in the context of globalization is emphasized. The study shows effective methods - educational content, interactive activities, project-based exercises and teacher-family cooperation - to form patriotism, self-awareness and social activity in students.*

The article, along with a look at the history of national values and traditions, which are one of the most subtle and noble concepts inherent in the Uzbek people, also reflects on their role and significance in the life of society. Based on the information obtained as a result of studying ancestors and historical and instructive literature, recommendations are given to form respect for national values in primary school students and to instill the concept of national values in their minds.

Keywords: *Primary school, national values, education, Patriotism, moral responsibility, pedagogical methods, social activism, Uzbek people, primary school student, perfect person, preservation of values, etiquette, role model.*

Globallashuv jarayonlari jadallashib borayotgan hozirgi sharoitda milliy qadriyatlarning jamiyat hayotidagi ahamiyati yanada ortib bormoqda. Axborot oqimining

kengayishi, turli madaniy ta'sirlarning kuchayishi yoshlarning dunyoqarashiga bevosita ta'sir qilmoqda. Shuning uchun yosh avlodda milliy o'zlikni anglash, tarixiy-madaniy merosga hurmat, ma'naviy barqarorlikni shakllantirish ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-son Farmonida ham yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalash ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida belgilangan [1].

Milliy qadriyatlarga hurmatni shakllantirish jarayoni ayniqsa boshlang'ich ta'lim bosqichida dolzarbdir. Chunki bu davr shaxsning axloqiy qarashlari, ijtimoiy xulq normalari va qadriyatlarga munosabati shakllanadigan eng muhim bosqich hisoblanadi. O'qituvchining shaxsiy namunasiga tayangan holda mazmunli ta'lim, tarbiyaviy faoliyat va oila-maktab hamkorligi orqali o'quvchilar ongida milliy o'zlik, Vatanga mehr, ajdodlar merosiga hurmat tuyg'ularini mustahkamlash zarur.

Mazkur mavzuning dolzarbligi, bir tomondan, globallashuvning madaniy ta'sirlari fonida milliy identitetni saqlash ehtiyoji bilan, ikkinchi tomondan, boshlang'ich sinf o'quvchilarida milliy qadriyatlarga hurmatni shakllantirishning samarali metodikasini ishlab chiqish zaruriyati bilan belgilanadi. Pedagogika fanida milliy qadriyatlar shaxsning ma'naviy-axloqiy kamolotini belgilovchi, avloddan avlodga o'tib kelayotgan tarixiy-madaniy meros, urf-odat, an'ana, til, din, san'at, axloqiy me'yor va ijtimoiy tajribalar majmui sifatida talqin etiladi. Milliy qadriyatlar jamiyatning ijtimoiy-madaniy taraqqiyotida mezon vazifasini bajarib, yosh avlodning dunyoqarashi, e'tiqodi hamda xulq-atvorini shakllantirishda muhim tarbiyaviy omil bo'lib xizmat qiladi. Pedagogik yondashuvda milliy qadriyatlar nafaqat ma'naviy boylik, balki tarbiya mazmunining ajralmas tarkibiy qismi sifatida ko'riladi. Chunki ular orqali shaxsda Vatanga sadoqat, ajdodlar merosiga hurmat, ijtimoiy mas'uliyat, hamjihatlik, mehr-oqibat kabi fazilatlar tarkib topadi. Boshlang'ich ta'lim jarayonida milliy qadriyatlarga tayangan holda ta'lim-tarbiya berish o'quvchilarning ijtimoiy moslashuvi, milliy o'zligini anglashini ta'minlaydi, ma'naviy immunitetini kuchaytiradi. Shuningdek, milliy qadriyatlarni o'qitish samarali bo'lishi uchun ularning mazmuni yosh xususiyatlariga moslashtirilgan, tizimli va hayotiy misollar bilan boyitilgan bo'lishi zarur. Pedagogik nuqtai nazardan qaralganda, milliy qadriyatlar shaxs kamolotining ma'naviy asosini tashkil etuvchi barqaror tarbiyaviy resurs sifatida namoyon bo'ladi. Boshlang'ich ta'lim bosqichi pedagogika va rivojlanish psixologiyasi nuqtai nazaridan shaxs taraqqiyotining eng muhim davrlaridan biri hisoblanadi. Ushbu davr odatda 6–10 yosh oraliq'ini qamrab oladi va bolaning bilish faoliyati, emotsional-irodaviy sohasi hamda ijtimoiy xulq-atvorining shakllanishida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi [2].

Mazkur yosh davri inson shaxsining keyingi rivojlanish bosqichlari uchun poydevor vazifasini bajaradi. Birinchidan, 6–10 yosh davri taqlid faoliyatining yuqori darajada namoyon bo'lishi bilan xarakterlanadi. Bolaning bilish jarayonlari endigina faol shakllanayotganligi sababli u ko'proq kattalar, ayniqsa o'qituvchi va ota-onalarning xatti-harakatlariga tayanadi hamda ularni bevosita ko'rish orqali o'zlashtiradi [3].

Shu jihatdan boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi bola uchun nafaqat bilim beruvchi shaxs, balki psixologik identifikatsiya obyekti, ya'ni shaxsiy namuna sifatida qabul qilinadi. O'qituvchining nutqi, munosabati, odobi, adolatliligi yoki beparvoligi bolaning shaxsiy xulq

me'yorlarini shakllantirishga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ikkinchidan, ushbu davrda xulq-atvorning asosiy tarkibiy qismlari shakllana boshlaydi. Bola ijtimoiy tajribani o'zlashtirish jarayonida “mumkin” va “mumkin emas”, “to'g'ri” va “noto'g'ri” kabi axloqiy mezonlarni amaliy faoliyat orqali egallaydi. Aynan boshlang'ich sinf yillarida ijtimoiy moslashuv, o'quv faoliyati motivlari, mas'uliyat hissi, tartib-intizomga ongli munosabat kabi sifatlar barqarorlashadi. Bu davrda shakllanmagan axloqiy ko'nikmalarni keyinchalik to'g'rilash murakkab kechishi psixologiya fanida ta'kidlab o'tiladi [2].

Uchinchidan, 6–10 yoshda axloqiy me'yorlar ongga singishi jarayoni kuchayadi. Bola avval tashqi nazorat asosida harakat qilsa, mazkur davrga kelib ichki nazorat – vijdon, burch, mas'uliyat kabi tushunchalarga tayanadigan bo'la boshlaydi. Demak, boshlang'ich ta'lim

bosqichida berilgan tarbiyaviy ta'sirlar vaqtinchalik emas, balki shaxsning butun hayoti davomida amal qiluvchi barqaror qadriyat va munosabatlarga aylanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida milliy qadriyatlarga hurmatni shakllantirish samarali bo'lishi uchun pedagogik jarayonni nazariy asoslar va amaliy metodlarga muvofiq tizimlashtirish zarur. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, qadriyatlar nafaqat bilim bilan o'rgatiladi, balki ularni shakllantirishda turli faoliyat turlari, pedagogik texnologiyalar va ijtimoiy muhitning uzviy ta'siri muhim ahamiyatga ega [1].

Ta'lim mazmuni orqali shakllantirish. Milliy qadriyatlar darslik va o'quv materiallarida o'z aksini topishi lozim. Bolalar tarixiy shaxslar, xalq og'zaki ijodi (ertak, maqol, rivoyat), milliy bayramlar, urf-odatlar va an'analar orqali o'z xalqining boy madaniy merosini egallaydi.

Darslarda milliy qadriyatlarni tushuntirishda interfaol metodlar — savol-javob, muhokama, tasviriy misollar orqali o'quvchi faolligi rag'batlantiriladi. Shu bilan birga, pedagogik nazariyalar bo'yicha bolalar faoliyati tajriba orqali bilim egallashga yo'naltirilsa, qadriyatlarning chuqur singishi ta'minlanadi [4].

Tarbiyaviy va amaliy mashg'ulotlar orqali shakllantirish. Milliy qadriyatlarni faqat nazariy bilim orqali o'rgatish yetarli emas. Tarbiyaviy mashg'ulotlar va loyihaviy faoliyat orqali o'quvchilar milliy o'yinlarni o'ynash, qo'shiq va raqs an'analari bilan tanishish, madaniy meros obyektlariga ekskursiyalar qilish orqali qadriyatlarni shaxsiy tajriba orqali egallaydi.

Masalan, “Milliy haftalik” yoki “Madaniyat va urf-odatlar” mavzularida tashkil etiladigan faoliyatlar bolada o'zlikni anglash va Vatanga muhabbatni mustahkamlaydi.

O'yin va kreativ texnologiyalar orqali shakllantirish. Pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich yoshdagi bolalar o'yin faoliyati orqali eng samarali tarzda qadriyatlarni egallaydi. Rolli o'yinlar, dramalashtirish, mini-loyihalar va multimedia vositalari o'quvchilarda milliy qadriyatlarni anglashni kuchaytiradi. Shu bilan birga, STEAM elementlari va interaktiv metodlar yordamida qadriyatlar mavzusi zamonaviy, qiziqarli va esda qolarli shaklda o'quvchilarga yetkaziladi [2].

Oila va jamiyatning roli. Milliy qadriyatlar shakllanishida oila va jamiyatning bevosita ishtiroki muhimdir. Ota-onalar bilan hamkorlik, uyda tarbiyaviy muhit yaratish, milliy

bayramlarni birga nishonlash bolada qadriyatlarga hurmatni mustahkamlaydi. Shu sababli pedagoglar va oilalar o‘rtasida tizimli hamkorlik mexanizmi ishlab chiqilishi zarur.

O‘qituvchining shaxsiy namunasining ta’siri. Boshlang‘ich ta’limda o‘qituvchi shaxsiy namunasi orqali qadriyatlarni singdiradi. Uning nutqi, odobi, adolatli va halol muomalasi, madaniyati va ijtimoiy faoliyati bolada axloqiy va ma’naviy me’yorlarni shakllantirishda model vazifasini bajaradi. Shu bois pedagogik jarayonda o‘qituvchining yetukligi va namunaliligi qadriyatlarni samarali shakllantirishning muhim sharti hisoblanadi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida milliy qadriyatlarga hurmatni shakllantirish natijasida bir qator barqaror ijtimoiy va axloqiy sifatlar rivojlanadi. Avvalo, bolalarda Vatanga muhabbat va milliy g‘urur tuyg‘usi shakllanadi, ular o‘z xalqining tarixiy merosini qadrlashni o‘rganadi. Shu bilan birga, kattalarga hurmat va ijtimoiy muomala me’yorlariga rioya qilish odatlari mustahkamlanadi, bu esa ijtimoiy integratsiyani ta’minlaydi. Shaxsiy o‘zlikni anglash va identitetni shakllantirish orqali bola o‘zining qadriyatlarini va jamiyatdagi o‘rnini to‘g‘ri baholashni o‘rganadi. Bundan tashqari, axloqiy mas’uliyatni his etish bolada qarorlar qabul qilish va ularni bajarishdagi mas’uliyatli munosabatni rivojlantiradi. Shu tariqa, boshlang‘ich ta’lim bosqichida milliy qadriyatlarga asoslangan tarbiya o‘quvchilarda ijtimoiy faollik va

jamiyat hayotida faol ishtirok etish qobiliyatini mustahkamlaydi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida milliy qadriyatlarga hurmatni shakllantirish jarayonida bir qator muammolar kuzatiladi. Avvalo, globallashuv va axborot maydonining kengayishi natijasida yoshlar orasida milliy identitet va tarixiy-madaniy merosga befarqlik hollari uchraydi. Shuningdek, ba’zi darsliklar va o‘quv materiallari milliy qadriyatlarni yetarlicha aks ettirmaydi, ta’lim mazmuni va tarbiyaviy mashg‘ulotlar orasida uzviylik yetishmaydi. O‘qituvchilarning pedagogik malakasi va metodik tayyorgarligi ham ba’zan bolalarning qadriyatlarni chuqur anglashga yetarli ta’sir ko‘rsatmaydi.

Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun bir nechta yechimlar samarali bo‘lishi mumkin. Birinchidan, darslik va o‘quv materiallarida milliy qadriyatlarni interfaol va vizual metodlar orqali yetkazish kerak. Ikkinchidan, o‘qituvchilarni pedagogik texnologiyalar va tarbiyaviy yondashuvlar bo‘yicha muntazam malaka oshirishga jalb etish muhimdir. Uchinchidan, oila va maktab hamkorligini kuchaytirish orqali bolalarda qadriyatlar hayotiy tajriba asosida singishi ta’minlanadi. Shuningdek, interaktiv o‘yinlar, loyiha va kreativ mashg‘ulotlar yordamida qadriyatlarni qiziqarli va samarali shakllantirish mumkin. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida milliy qadriyatlarga hurmatni shakllantirish nafaqat shaxsning ma’naviy-axloqiy rivojlanishi, balki jamiyatning barqaror taraqqiyoti uchun ham muhimdir. Ushbu jarayon orqali bolalarda Vatanparvarlik, kattalarga hurmat, o‘zligini anglash, axloqiy mas’uliyat va ijtimoiy faollik kabi asosiy sifatlar rivojlanadi. Qadriyatlarni shakllantirishda ta’lim mazmuni, interfaol metodlar, o‘yin va loyihaviy faoliyat, shuningdek o‘qituvchi va oila hamkorligi uzviy ahamiyat kasb etadi. Shu tariqa, tizimli pedagogik yondashuv bolalarda milliy o‘zlikni mustahkamlash va jamiyatga faol, axloqiy yetuk shaxslarni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida milliy qadriyatlar asosida tarbiya berish — yosh avlodda milliy o‘zlikni anglash, urf-odatlar va ma’naviy merosga hurmatni erta yoshdan

shakllantirish, ularni vatanparvarlik ruhida voyaga yetkazishni nazarda tutadi. Bu jarayon oila-maktab hamkorligi, “Tarbiya” fani, didaktik materiallar va pedagogik texnologiyalar orqali amalga oshiriladi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalashning asosiy yo‘nalishlari:

Milliy o‘zlikni anglatish: O‘quvchilarda milliy bayroq, ramzlar, til va madaniyatga hurmat tuyg‘usini uyg‘otish.

Urf-odat va an‘analarni singdirish: Xalq o‘yinlari, milliy bayramlar (Navro‘z), va an‘anaviy marosimlar orqali milliy ruhni shakllantirish.

Axloqiy tarbiya: Odob-axloq qoidalari, kattalarga hurmat, kichiklarga izzat kabi milliy qadriyatlarni o‘rgatish.

Didaktik vositalar: Ertaqlar, maqollar, xalq dostonlari va ma‘rifatparvar ajdodlarimiz merosidan foydalanish.

Oila va maktab hamkorligi: Oiladagi muhit bilan maktabdagi ta‘lim-tarbiyaning uyg‘unligini ta‘minlash.

Bu tarbiya o‘quvchilarning ijtimoiy moslashuvi va kelajakda komil inson bo‘lib yetishishlari uchun poydevor hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich ta‘limda milliy qadriyat ruhidagi tarbiya, zamonaviy pedagogik metodlar bilan boyitilsa, o‘quvchilarda nafaqat bilim, balki milliy ong, g‘urur va ma‘naviy immunitet shakllanadi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida qadriyatlarni ulug‘lash ruhini shakllantirish murakkab va ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, u turli materiallar va metodlarni o‘z ichiga oladi. Bu jarayonda ta‘lim beruvchilar va ota-onalar hamkorlikda ishlashlari, bolalarga milliy va umuminsoniy qadriyatlarni singdirishlari zarur. Shu tariqa, bolalar kelajakda yetuk, axloqiy va madaniy jihatdan rivojlangan shaxsiyatlar bo‘lib yetishadilar.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasini 2017–2021-yillarda rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi: Farmon, 07.02.2017, № PF-4947.

2. Pedagogika: Darslik. / Tahrir hay‘ati rahbari: S. Raxmonqulov. – Toshkent: Ilm Ziyo, 2021.

3. Ломов, Б.Ф. Психология развития ребенка. – Москва: Просвещение, 2010.

4. Хайрутдинова, Н.Ш. Педагогические технологии формирования национальных ценностей у младших школьников. – Ташкент: Фан, 2019.